

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 7ης Δεκεμβρίου 2023 *

«Προδικαστική παραπομπή – Κανονισμός (ΕΕ) 2015/1589 – Υφιστάμενη ενίσχυση και νέα ενίσχυση – Ενίσχυση χορηγηθείσα κατά παράβαση των διαδικαστικών κανόνων του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ – Εκπνοή της προθεσμίας παραγραφής που προβλέπεται στο άρθρο 17 του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589 – Υποχρέωση του εθνικού δικαστή να διατάξει την ανάκτηση της ενίσχυσης»

Στην υπόθεση C-700/22,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Nejvyšší soud (Ανώτατο Δικαστήριο, Τσεχική Δημοκρατία) με απόφαση της 26ης Σεπτεμβρίου 2022, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Νοεμβρίου 2022, στο πλαίσιο της δίκης

RegioJet a.s.,

Student AGENCY k.s.

κατά

České dráhy a.s.,

Správa železnic, státní organizace,

Česká republika, Ministerstvo dopravy,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους Κ. Λυκούργο, πρόεδρο τμήματος, Ο. Spineanu-Matei, J.-C. Bonichot (εισηγητή), S. Rodin και L. S. Rossi, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Α. Ράντος

γραμματέας: Α. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

* Γλώσσα διαδικασίας: η τσεχική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η RegioJet a.s. και η STUDENT AGENCY k.s., εκπροσωπούμενες από τον O. Doležal, advokát,
  - η České dráhy, a.s., εκπροσωπούμενη από τους J. Kindl και K. Muzikář, advokáti,
  - η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τις P. Němečková, A. Steiblyté και B. Stromsky,
- κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ και του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 [ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2015, L 248, σ. 9).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, των RegioJet a.s. και STUDENT AGENCY k.s. και, αφετέρου, της České dráhy, a.s., σιδηροδρομικής επιχείρησης τσεχικού δικαίου, του Správa železnic, státní organizace (κρατικού οργανισμού σιδηροδρόμων, Τσεχική Δημοκρατία), διαχειρίστριας της σιδηροδρομικής υποδομής στην Τσεχική Δημοκρατία, καθώς και της Česká republika, Ministerstvo dopravy (Τσεχικής Δημοκρατίας – Υπουργείο Μεταφορών), σχετικά με την ανάκτηση κρατικής ενίσχυσης την οποία φέρεται να έλαβε η České dráhy.

Το νομικό πλαίσιο

- 3 Το άρθρο 1, στοιχείο β', σημείο iv, και στοιχείο στ', του κανονισμού 2015/1589 ορίζει τα εξής:
«Για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού, νοούνται ως:
[...]
β) “υφιστάμενη ενίσχυση”:
[...]
iv) κάθε ενίσχυση που θεωρείται ότι είναι υφιστάμενη ενίσχυση σύμφωνα με το άρθρο 17 του παρόντος κανονισμού·
[...]
στ) “παράνομη ενίσχυση”: νέα ενίσχυση η οποία εφαρμόζεται κατά παράβαση του άρθρου 108 παράγραφος 3 [ΣΛΕΕ]».

- 4 Το άρθρο 17 του κανονισμού 2015/1589 προβλέπει τα εξής:
- «1. Οι εξουσίες της [Ευρωπαϊκής] Επιτροπής για ανάκτηση της ενίσχυσης υπόκεινται σε δεκαετή προθεσμία παραγραφής.
2. Η προθεσμία αυτή αρχίζει να προσμετράται από την ημέρα κατά την οποία η παράνομη ενίσχυση χορηγείται στον δικαιούχο είτε ως ατομική ενίσχυση είτε ως ενίσχυση βάσει ενός καθεστώτος ενισχύσεων. Κάθε ενέργεια της Επιτροπής ή κράτους μέλους που ενεργεί κατόπιν αίτησης της Επιτροπής, σε σχέση με την παράνομη ενίσχυση, διακόπτει την περίοδο παραγραφής. Έπειτα από κάθε διακοπή, η προθεσμία αρχίζει να προσμετράται από την αρχή. Η προθεσμία παραγραφής αναστέλλεται για όσο διάστημα η απόφαση της Επιτροπής αποτελεί αντικείμενο διαδικασίας εκκρεμούσης ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
3. Κάθε ενίσχυση της οποίας η περίοδος παραγραφής έχει εκπνεύσει, θεωρείται ως υφιστάμενη ενίσχυση.»
- 5 Το άρθρο 15 του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 1999, L 83, σ. 1), προέβλεπε διατάξεις πανομοιότυπες με εκείνες του άρθρου 17 του κανονισμού 2015/1589.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 6 Στις 26 Ιουνίου 2008 η České dráhy, σιδηροδρομική επιχείρηση εγκατεστημένη στην Τσεχική Δημοκρατία, συνήψε σύμβαση με την εθνική αρχή σιδηροδρόμων, με την οποία η πρώτη μεταβίβασε στη δεύτερη μέρος της επιχείρησής της.
- 7 Η RegioJet και η STUDENT AGENCY, ανταγωνίστριες της České dráhy, υποστηρίζουν ότι το τμήμα που έλαβε η České dráhy στο πλαίσιο της ανωτέρω πράξης συνιστά κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και ότι η εν λόγω πράξη είναι παράνομη, δεδομένου ότι δεν κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή ούτε εγκρίθηκε από αυτήν.
- 8 Η σχετική διαφορά που ανέκυψε ενώπιον των τσεχικών δικαστηρίων ήχθη ενώπιον του Nejvyšší soud (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Τσεχική Δημοκρατία).
- 9 Η διαφορά αυτή εγείρει, μεταξύ άλλων, το ζήτημα αν η εκπνοή της προθεσμίας παραγραφής που προβλέπεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 2015/1589 αποτελεί γεγονός αντιτάξιμο στο πλαίσιο διαδικασίας ενώπιον εθνικού δικαστηρίου το οποίο έχει επιληφθεί αγωγής με αντικείμενο την ανάκτηση παράνομης κρατικής ενίσχυσης.
- 10 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Nejvyšší soud (Ανώτατο Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχει το άρθρο 108, παράγραφος 3, τελευταίο εδάφιο, [ΣΛΕΕ] την έννοια ότι το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται, σε διαδικασία που κινήθηκε κατόπιν αίτησης τρίτου (ανταγωνιστή), να διατάξει τον δικαιούχο να επιστρέψει την ενίσχυση που χορηγήθηκε κατά παράβαση της εν λόγω διάταξης ακόμα και εάν (κατά την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης του δικαστηρίου) η προθεσμία παραγραφής των εξουσιών της Επιτροπής έχει εκπνεύσει, σύμφωνα με το άρθρο 17,

παράγραφος 1, του κανονισμού [2015/1589], γεγονός που συνεπάγεται ότι η χορηγηθείσα ενίσχυση θεωρείται ως υφιστάμενη, σύμφωνα με το άρθρο 1, στοιχείο β', σημείο iv και το άρθρο 17, παράγραφος 3, του ίδιου κανονισμού;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

- 11 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι τα εθνικά δικαστήρια μπορούν να διατάξουν την επιστροφή κρατικής ενίσχυσης χορηγηθείσας κατά παράβαση της προβλεπόμενης στη διάταξη αυτή υποχρέωσης προηγούμενης κοινοποίησης, μολονότι η προθεσμία παραγραφής του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 2015/1589 έχει εκπνεύσει ως προς την ενίσχυση αυτή, με αποτέλεσμα η εν λόγω ενίσχυση να πρέπει να θεωρηθεί ως υφιστάμενη, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 1, στοιχείο β', σημείο iv, και του άρθρου 17, παράγραφος 3, του κανονισμού αυτού.
- 12 Προκαταρκτικώς, επισημαίνεται ότι το υποβληθέν ερώτημα στηρίζεται σε πλείονες παραδοχές και, ιδίως, στο γεγονός ότι το επίμαχο μέτρο αποτελεί κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, ζήτημα το οποίο εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, ιδίως υπό το πρίσμα των στοιχείων που έχει στη διάθεσή του και των ενδεχόμενων εκτιμήσεων της Επιτροπής στο πλαίσιο της εξέτασης της καταγγελίας της οποίας έχει επιληφθεί σχετικά με το μέτρο αυτό.
- 13 Όσον αφορά το υποβληθέν ερώτημα, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, τα εθνικά δικαστήρια και η Επιτροπή διαδραματίζουν ρόλους που είναι συμπληρωματικοί αλλά διακριτοί. Πράγματι, ενώ η εκτίμηση της συμβατότητας μέτρων ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Επιτροπής, ενεργούσας υπό τον έλεγχο των δικαιοδοτικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα εθνικά δικαστήρια μεριμνούν για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ιδιωτών σε περίπτωση παράβασης της υποχρέωσης προηγούμενης κοινοποίησης των κρατικών ενισχύσεων στην Επιτροπή, όπως προβλέπεται στο άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ (πρβλ. απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2006, *Transalpine Ölleitung in Österreich*, C-368/04, EU:C:2006:644, σκέψεις 37 και 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 14 Επομένως, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να διασφαλίζουν στους πολίτες που μπορούν να επικαλεστούν τη μη τήρηση της υποχρέωσης κοινοποίησης ότι θα συναχθούν όλες οι συνέπειες, σύμφωνα με το εθνικό τους δίκαιο, όσον αφορά τόσο το κύρος των πράξεων εφαρμογής των μέτρων ενίσχυσης όσο και την ανάκτηση των χρηματικών ενισχύσεων που χορηγήθηκαν κατά παράβαση της διάταξης αυτής ή τυχόν προσωρινών μέτρων (απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2006, *Transalpine Ölleitung in Österreich*, C-368/04, EU:C:2006:644, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 15 Όσον αφορά τις συνέπειες, συναφώς, της ενδεχόμενης εκπνοής της δεκαετούς προθεσμίας παραγραφής που προβλέπει το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 2015/1589, πρέπει, καταρχάς, να υπομνησθεί ότι ο κανονισμός αυτός περιέχει διαδικαστικούς κανόνες που εφαρμόζονται σε όλες τις διοικητικές διαδικασίες στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων που εκκρεμούν ενώπιον της Επιτροπής, κωδικοποιεί και τεκμηριώνει την πρακτική της Επιτροπής όσον αφορά την εξέταση των κρατικών ενισχύσεων και δεν περιέχει καμία διάταξη σχετικά με τις εξουσίες και τις υποχρεώσεις των εθνικών δικαστηρίων, οι οποίες εξακολουθούν να διέπονται από τις διατάξεις της Συνθήκης, όπως έχουν ερμηνευθεί από το Δικαστήριο (πρβλ. απόφαση της

23ης Ιανουαρίου 2019, Fallimento Traghetti del Mediterraneo, C-387/17, EU:C:2019:51, σκέψη 66 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και απόφαση της 30ής Απριλίου 2020, Nelson Antunes da Cunha, C-627/18, EU:C:2020:321, σκέψη 32).

- 16 Στη συνέχεια, το Δικαστήριο έχει επίσης διευκρινίσει ότι το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 2015/1589 αφορά μόνον τις εξουσίες της Επιτροπής για ανάκτηση κρατικών ενισχύσεων (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 2019, Fallimento Traghetti del Mediterraneo, C-387/17, EU:C:2019:51, σκέψεις 52 και 61, και πρβλ. απόφαση της 30ής Απριλίου 2020, Nelson Antunes da Cunha, C-627/18, EU:C:2020:321, σκέψη 30).
- 17 Το Δικαστήριο έχει κρίνει ως εκ τούτου ότι η εκπνοή της προθεσμίας αυτής δεν δύναται να έχει ως αποτέλεσμα την αναδρομική νομιμοποίηση των παράνομων κρατικών ενισχύσεων, για τον λόγο και μόνον ότι αυτές καθίστανται υφιστάμενες ενισχύσεις, ούτε, ως εκ τούτου, να στερήσει κάθε νομικού ερείσματος την αγωγή αποζημίωσης που ασκήθηκε κατά του οικείου κράτους μέλους από ιδιώτες και από ανταγωνιστές που θίγονται από τη χορήγηση της παράνομης ενίσχυσης. Κάθε άλλη ερμηνεία θα κατέληγε να περιορίσει την εμβέλεια της υποχρέωσης κοινοποίησης των μέτρων ενίσχυσης που υπέχουν τα κράτη μέλη και, επομένως, θα στερούσε το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ από την πρακτική του αποτελεσματικότητας (πρβλ. απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 2019, Fallimento Traghetti del Mediterraneo, C-387/17, EU:C:2019:51, σκέψεις 62 και 63).
- 18 Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει επίσης διευκρινίσει ότι η εν λόγω προθεσμία παραγραφής δεν μπορεί να εφαρμοστεί ούτε άμεσα, ούτε έμμεσα, ούτε κατ' αναλογία στη διαδικασία ανάκτησης παράνομης ενίσχυσης από τις αρμόδιες εθνικές αρχές (πρβλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 2019, Eesti Pagar, C-349/17, EU:C:2019:172, σκέψη 109).
- 19 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, ελλείψει σχετικής ρύθμισης της Ένωσης, η ανάκτηση της παράνομης ενίσχυσης πρέπει να πραγματοποιείται σύμφωνα με τους λεπτομερείς κανόνες εφαρμογής που θεσπίζει το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο (πρβλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 2019, Eesti Pagar, C-349/17, EU:C:2019:172, σκέψη 108). Στο πλαίσιο αυτό, οι κανόνες παραγραφής που ενδεχομένως έχουν εφαρμογή εν προκειμένω είναι εκείνοι του εθνικού δικαίου, υπό την επιφύλαξη των αρχών της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας (πρβλ. απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 2019, Fallimento Traghetti del Mediterraneo, C-387/17, EU:C:2019:51, σκέψη 73).
- 20 Όσον αφορά τα επιχειρήματα της δικαιούχου επιχείρησης, České dráhy, η οποία υποστηρίζει ότι, στην περίπτωση υφιστάμενης ενίσχυσης emπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 108, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, τα εθνικά δικαστήρια δεν έχουν την εξουσία να διατάξουν την ανάκτησή της, πρέπει να επισημανθεί ότι η υπόθεση της κύριας δίκης αφορά ειδική περίπτωση στην οποία το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ φέρεται να παραβιάστηκε κατά τη χορήγηση της επίμαχης ενίσχυσης. Όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 17 της παρούσας απόφασης, η εκπνοή της προθεσμίας παραγραφής που προβλέπεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 2015/1589 δεν έχει ως αποτέλεσμα την αναδρομική νομιμοποίηση των παράνομων κρατικών ενισχύσεων, λόγω και μόνον του ότι αυτές καθίστανται υφιστάμενες ενισχύσεις.
- 21 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι τα εθνικά δικαστήρια μπορούν να διατάξουν την επιστροφή κρατικής ενίσχυσης χορηγηθείσας κατά παράβαση της προβλεπόμενης στη διάταξη αυτή υποχρέωσης προηγούμενης κοινοποίησης, μολονότι η προθεσμία παραγραφής

του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 2015/1589 έχει εκπνεύσει ως προς την ενίσχυση αυτή, με αποτέλεσμα η εν λόγω ενίσχυση να πρέπει να θεωρηθεί ως υφιστάμενη, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 1, στοιχείο β', σημείο iv, και του άρθρου 17, παράγραφος 3, του κανονισμού αυτού.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 22 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαινεται:

Το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ

έχει την έννοια ότι:

τα εθνικά δικαστήρια μπορούν να διατάξουν την επιστροφή κρατικής ενίσχυσης χορηγηθείσας κατά παράβαση της προβλεπόμενης στη διάταξη αυτή υποχρέωσης προηγούμενης κοινοποίησης, μολονότι η προθεσμία παραγραφής του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 ΣΛΕΕ, έχει εκπνεύσει ως προς την ενίσχυση αυτή, με αποτέλεσμα η εν λόγω ενίσχυση να πρέπει να θεωρηθεί ως υφιστάμενη, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 1, στοιχείο β', σημείο iv, και του άρθρου 17, παράγραφος 3, του κανονισμού αυτού.

(υπογραφές)